

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 332.1 (474.43)

Завадських Г.М.
к. е. н., доцент
ТДАТУ

РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ ДИСПРОПОРЦІЇ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглянуто основні показники, що характеризують регіональні диспропорції соціально-економічного розвитку України.

Ключові слова: регіон, соціально-економічний розвиток, територіальні диспропорції розвитку, регіональна політика.

Постановка проблеми. Більшість регіонів України сьогодні характеризується розбалансованою структурою економіки, високим рівнем зношеності основних виробничих фондів місцевого виробничого комплексу; технологічною відсталістю виробництва, низькою ефективністю використання наявного ресурсного потенціалу.

Результатом цього стало зростання диспропорцій рівнів соціального і економічного розвитку регіонів. Тому збалансований соціально-економічний розвиток регіонів є одним з основних завдань державної регіональної політики, оскільки подальше поглиблення диспропорцій може перетворитися на загрозу для стійкого розвитку економіки, а також економічній безпеці держави в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню та аналізу різних аспектів нерівномірності розвитку економіки регіонів та її прояву у вигляді диспропорцій присвячені численні наукові публікації як вітчизняних, так і закордонних учених. Питання диспропорції, нерівномірності і асиметрії розвитку регіонів є предметом дослідження багатьох вітчизняних учених, серед яких З. С. Варналий, В. М. Геєць, І. З. Сторонянська, Б. М. Данілішин, Б. Ф. Заблоцький, М. І. Долішній, О. Ф. Балацький та інші. У працях вищезгаданих вчених сформовано фундаментальні й прикладні засади вивчення диспропорцій територіального розвитку. Проте значна кількість публікацій,

присвячена цим питанням, тільки підтверджує необхідність подальших досліджень, оскільки диспропорції в суспільстві можуть бути джерелом не лише соціальної, але й політичної нестабільності та провокувати протистояння регіонів.

Формулювання цілей статті. Метою роботи є виявлення та аналіз регіональних диспропорцій територіального розвитку України.

Виклад основного матеріалу. Для України, як і для більшості держав світу, однією з важливих проблем, що потребує вирішення, є проблема диспропорційного розвитку регіонів. Існуючі відмінності у рівнях соціально-економічного розвитку регіонів країни мають істотний вплив не тільки на темпи реформування кожного регіону зокрема, на умови в яких здійснюється реформування країни в цілому, але й на вибір стратегії управління регіональним розвитком.

Між регіонами України існують значні територіальні відмінності, які потребують швидкого подолання. Відсутність системних заходів державної регіональної політики щодо зменшення регіональних диспропорцій є однією з вагомих причин гальмування комплексного соціально-економічного розвитку регіонів, виникнення та загострення багатьох соціальних проблем на регіональному рівні.

Особливу роль у формуванні регіональної політики України відіграє правове забезпечення. Сьогодні основними складовими

правової бази розвитку регіонів є Закон України “Про стимулювання розвитку регіонів” [1] та Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 р [2]. Цими законодавчими актами визначено ключові проблеми регіонального розвитку, пріоритети державної регіональної політики з погляду загальнонаціональних потреб та інтересів, а також передбачено запровадження механізму зменшення диспропорції в соціально-економічній сфері на регіональному рівні та подолання депресивного стану окремих територій.

Єдиним узагальнюючим показником, який характеризує рівень розвитку регіонів і розраховується органами державної статистики починаючи з 1996 року є валовий регі-

ональний продукт (ВРП) в розрахунку на одну особу [5]. В основу його визначення покладено виробничий метод. ВРП регіону складається із суми валових доданих вартостей усіх видів економічної діяльності, скоригованої на величину непрямо вимірюваних послуг фінансового посередництва та податків за виключенням субсидій на продукти.

Як видно з даних, наведених в таблиці 1, в Україні протягом усього аналізованого періоду спостерігалася тенденція перевищення кількості регіонів країни, що мають темпи зростання ВРП на одну особу вище середнього по країні над регіонами, що мають темпи зростання ВРП на одну особу нижче, ніж у середньому по країні.

Таблиця 1

Валовий регіональний продукт (ВРП) по регіонах України *

Регіони	У розрахунку на одну особу, грн.			Темп росту 2012 до 2010, %	Місце регіону в Україні за часткою ВРП		
	2010	2011	2012		2010	2011	2012
Україна	23600	28488	32002	135,60	х	х	х
АРК	16507	19467	22675	137,36	11	11	11
Вінницька	14332	17768	20253	141,31	12–13	12	12
Волинська	13916	16993	19249	138,22	24	22–24	23
Дніпропетровська	34709	42068	44650	128,64	3	3	3
Донецька	28986	36446	38907	134,22	2	2	2
Житомирська	14616	17184	19551	133,76	16–18	18	17–18
Закарпатська	12278	14455	17088	139,17	22–23	22–24	20–22
Запорізька	23657	27567	30656	129,58	9	10	10
Івано-Франківська	14814	19386	23379	157,81	15	13–15	13
Київська	26140	34420	40483	154,87	6–7	6	5
Кіровоградська	15533	19918	22082	142,16	20–21	20–21	20–22
Луганська	19788	25067	25950	131,14	6–7	7	8
Львівська	16353	20490	24387	149,12	10	8–9	7
Миколаївська	20276	23402	24838	122,49	12–13	13–15	15
Одеська	22544	25748	27070	120,07	5	5	6
Полтавська	29652	35246	38424	129,58	8	8–9	9
Рівненська	13785	16735	18860	136,68	20–21	20–21	20–22
Сумська	15711	19800	21722	138,26	16–18	16–17	17–18
Тернопільська	11713	15055	16644	142,09	25	25	25
Харківська	23639	27966	29972	126,79	4	4	4
Херсонська	14346	16990	17910	124,84	22–23	22–24	24
Хмельницька	13602	17260	19920	146,45	16–18	16–17	16
Черкаська	17325	21082	24558	141,75	14	13–15	14
Чернівецька	10939	13228	14529	132,93	26	26	26
Чернігівська	15406	19357	22096	143,42	19	19	19
м.Київ	70424	79729	97429	138,34	1	1	1
м.Севастополь	20455	24564	25872	126,48	27	27	27

* Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [3]

У 15 регіонах України: АРК, Вінницькій, Волинській, Закарпатській, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Хмельницькій, Черкаській, Чернівецькій, Чернігівській областях та м. Києві темпи зростання ВРП на одну особу були вищими, ніж у середньому по країні. Разом з тим у країні є регіони, які протягом усього аналі-

зованого періоду мали темпи зростання ВРП на одну особу нижчі, ніж у середньому по країні, це: Житомирська, Запорізька, Закарпатська, Луганська та Херсонська області.

Важливими соціальними показниками є рівень доходів бюджету на одну особу та середньомісячна номінальна заробітна плата найманих працівників у порівнянні із середнім значенням по Україні.

Таблиця 2

Динаміка доходів населення по регіонах України *

Регіони	2010		2011		2012		Темп росту 2012 до 2010, %	
	всього, млн. грн.	на одну особу, грн.	всього, млн. грн.	на одну особу, грн.	всього, млн. грн.	на одну особу, грн.	всього, млн. грн.	на одну особу, грн.
Україна	847949	18485,6	971231	21249,5	1457864	25206,4	171,93	136,36
АРК	30409	15480,0	34578	17612,2	51759	20751,0	170,20	134,05
Вінницька	26364	16018,0	30592	18679,9	44265	21734,9	167,89	135,69
Волинська	14840	14311,9	17012	16390,8	25741	18806,9	173,45	131,40
Дніпропетровська	69394	20739,4	78963	23724,0	118823	28771,6	171,22	138,73
Донецька	94860	21317,3	108786	24622,8	158003	29336,6	166,56	137,62
Житомирська	20231	15775,9	23517	18428,8	34110	21288,0	168,60	134,94
Закарпатська	15825	12699,6	18314	14662,9	28028	17191,4	177,11	135,37
Запорізька	36530	20221,4	41576	23142,8	59191	27107,6	162,00	134,00
Івано-Франківська	20716	15009,4	23789	17238,4	36186	20148,4	174,67	134,23
Київська	33558	19513,9	38511	22408,4	55941	26541,7	166,70	136,01
Кіровоградська	15632	15417,7	17822	17712,2	27129	20553,7	173,54	133,31
Луганська	41080	17850,0	46984	20589,0	67025	24024,1	163,15	134,58
Львівська	42064	16513,8	48924	19240,2	72828	21992,3	177,28	123,20
Миколаївська	20161	16993,4	23188	19637,5	33907	22878,0	168,18	134,62
Одеська	38896	16275,2	45091	18878,4	70429	22224,4	181,00	136,55
Полтавська	26873	17990,9	30369	20485,0	44835	24027,2	166,84	133,55
Рівненська	16855	14629,8	19654	17040,1	29557	19859,8	175,36	135,75
Сумська	19692	16875,5	22098	19101,0	32415	22582,3	164,60	133,82
Тернопільська	15020	13824,2	17329	16011,3	26102	18560,6	173,78	134,26
Харківська	50962	18450,5	58878	21421,1	88352	24870,0	173,37	134,79
Херсонська	16233	14881,7	18687	17210,4	27221	19939,9	167,68	133,99
Хмельницька	20995	15781,0	24334	18386,1	35458	21590,6	168,87	136,92
Черкаська	20347	15769,2	22805	17798,3	33484	20717,9	164,56	131,38
Чернівецька	12211	13503,3	14146	15634,4	21012	18107,5	172,07	134,09
Чернігівська	18354	16625,0	20462	18714,1	29654	22769,6	161,56	136,96
м.Київ	103347	37012,7	117367	41816,7	194436	52708,9	188,14	142,40
м.Севастополь	6500	17078,3	7455	19566,9	11973	23186,0	184,20	135,76

* Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [3]

Як свідчать дані таблиці 2 рівень доходів в розрахунку на одну особу у порівнянні з середнім значенням по країні у 2012 році був вищий у м. Києві, Дніпропетровській, Донецькій, Одеській, Хмельницькій та Чернігівській областях. Причому, м. Київ за цим

показником протягом досліджуваного періоду значно випереджає інші регіони. Так, коефіцієнт доходів на одну особу в м. Києві перевищував середнє значення по Україні у 1,04 рази, у Дніпропетровській області – у 1,01 рази.

Таблиця 3

Динаміка середньомісячної номінальної заробітної плати по регіонах, грн.*

Регіони	2010	2011	2012	Темп росту 2012 до 2010, %
Україна	2239	2633	3026	135,15
АРК	1991	2295	2654	133,30
Вінницька	1782	2074	2432	136,47
Волинська	1692	1994	2339	188,66
Дніпропетровська	2369	2790	3130	132,12
Донецька	2549	3063	3496	137,15
Житомирська	1785	2071	2369	182,02
Закарпатська	1846	2069	2351	127,56
Запорізька	2187	2607	2927	133,83
Івано-Франківська	2187	2607	2539	116,09
Київська	2295	2761	3157	137,56
Кіровоградська	1815	2114	2428	133,77
Луганська	2271	2742	3090	136,05
Львівська	1941	2244	2570	132,40
Миколаївська	2122	2448	2220	104,62
Одеська	2046	2387	2700	131,96
Полтавська	2102	2481	2850	135,58
Рівненська	1960	2211	2575	131,37
Сумська	1960	2211	2503	127,70
Тернопільська	1659	1871	2150	129,59
Харківська	1659	1871	2753	165,94
Херсонська	1733	1970	2269	130,92
Хмельницька	1786	2075	2425	135,77
Черкаська	1835	2155	2508	136,67
Чернівецька	1772	1985	2329	131,43
Чернігівська	1711	1974	2308	134,89
м.Київ	3431	4012	4607	134,27
м.Севастополь	2167	2476	2891	133,41

* Джерело: розраховано автором за даними Державної служби статистики України [3]

Проаналізувавши дані таблиці 3 робимо висновок про те, що впродовж всього періоду дослідження середньомісячна заробітна плата одного працівника у порівнянні із середнім значенням по країні була вищою тільки в п'яти регіонах. Серед них Дніпропетровська, Донецька, Київська, Луганська області і м. Київ. Співвідношення між максимальним (м. Київ – 4607 грн.) і мінімальним (Тернопільська область – 2150 грн.) значенням цього показника у 2012 році становило 2,14 рази. Отже, означений вище стан розвитку регіонів, диференціація їх по значенню показника – валовий регіональний продукт в розрахунку на душу населення –

тісно корелює з показником – номінальна заробітна плата.

Проведений аналіз свідчить про нерівномірність рівня й темпів економічного розвитку регіонів країни. Згідно Стратегії національної модернізації “Україна 2020” [4], розробленої на виконання доручення Кабінету Міністрів України Міністерством економіки України за участю центральних органів виконавчої влади, Державної установи “Інститут економіки та прогнозування Національної академії наук України” із врахуванням пропозицій, отриманих експертів і громадських організацій та схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України, заходами щодо зменшення регіональних дис-

пропорцій визначені наступні: підвищення рівня реалізації потенціалу регіонів та їх інвестиційної привабливості; поліпшення якості та вирівнювання людського розвитку в регіонах України; розширення міжрегіональної взаємодії.

Однією з ключових реформ, запропонованих Президентом та Урядом України для зміни управління державою та регіональної політики є децентралізація, яка передбачає передачу влади на місця. Кабінет Міністрів України вже схвалив Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Реалізацію Концепції пропонується здійснити в два етапи. На першому етапі (протягом 2015 року) передбачається завершити формування всієї необхідної законодавчої бази, а на другому - проведення інституційної реорганізації органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади, а також проведення місцевих виборів.

Висновки. Наявність значних регіональних розбіжностей у соціально-економічному розвитку потребує впровадження ефективного механізму реалізації регіональної політики України, враховуючи всі можливі джерела фінансування регіональних програм. Для забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів органи влади повинні запровадити єдині соціальні стандарти життя в усіх регіонах країни та запровадити механізм надання допомоги слабо розвиненим регіонам.

Здійснення адміністративної реформи, що передбачає децентралізацію влади та реформу державного апарату буде виконанням суспільного замовлення на ефективні, відповідальні та відкриті інститути виконавчої влади й місцевого самоврядування, а відтак і на належне управління державою, формування ефективної державної регіональної політики в Україні.

Список літератури:

1. Закон України "Про стимулювання розвитку регіонів" від 21.04.2011 р. № 3275-VI (3275-17) // ВВР України. – 2011. – № 44. – Ст. 464.
2. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року / Постанова Кабінету міністрів України від 21.07.2006 р. №1001. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-%D0%BF>.
3. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. "Україна 2020". Стратегія національної модернізації./ Розпорядження Кабінету Міністрів України. [Електронний ресурс] – Режим доступу :http://civic.kmu.gov.ua/consult_mvc_kmu/consult/old/show_fullbill/956.
5. Царук О. Ю. Методика оцінки і прогнозування соціально-економічного розвитку регіону / О. Ю. Царук // Проблеми економіки, організації та управління підприємствами / Вісник КНУТД. – 2011. – Вип. 4. – С. 125-128.

Summary. *Statement of the problems.* A characteristic feature of modern Ukraine's development is the growth of imbalances levels of social and economic development of the regions. Therefore, a balanced socio-economic development of regions is one of the main tasks of the state regional policy, because the further deepening of disparities in regional development can turn into a threat to sustainable economic development, and economic security of the state as a whole.

Results of research. Between the regions of Ukraine there are significant territorial differences that require quick overcome. The lack of systematic measures of the state of regional policies in reducing regional disparities is one of the reasons for the inhibition of complex socio-economic development of the regions, the emergence and exacerbation of many social problems at the regional level.

Conclusions. The presence of significant regional differences in socio-economic development requires the introduction of an effective mechanism for the implementation of the regional policy of Ukraine, taking into account all possible sources of funding for regional programs

Keywords: regions, socio-economic development, territorial disproportions of development, regional policies.